

Ks. Jan W. ŻELAZNY
(Kraków, PAT)

MIŁOSIERDZIE BOGA JAKO FUNDAMENT STWORZENIA Myśl Izaaka z Niniwy (Syrjczyka) na podstawie 7 Mowy z trzeciej kolekcji

Izaak z Niniwy jest dla polskiego czytelnika postacią nieznaną: sędzę, że nawet profesorowie specjaliści z patrologii mogliby mieć wiele trudności w określeniu miejsca jego życia i działalności¹. Pomimo tytułu z *Niniwy* nie wiemy precyzyjnie ani skąd pochodził, ani dokąd po 5 miesięcznym episkopacie się udał. Informacje dotyczące jego osoby nie są pewne i wielu autorów nazywa go po prostu Izaakiem Syrjczykiem. Wiele hipotez jest związanych z czasem jego działania (jedyna pewna data to 661 – rok episkopatu), tytułami dzieł, jak i recepcją jego myśli. Jak większość Ojców Kościoła syro-orientalnego był on praktycznie postacią nieznaną na Zachodzie, choć jego pisma, szczególnie w XVII wieku, stały się jednym z argumentów patrystycznych w toczących się sporach. Dla Kościoła na tamtych terenach, bez względu na przynależność konfesyjną, są bardzo ważne, a sam Izaak i jego modlitwy do dziś są przywoływane. Choć często – niesłusznie – uważany był tylko za kontynuatora na gruncie syryjskim Ewagriusza z Pontu i Nila z Ancyry; dziś, dzięki dotarciu do tekstów źródłowych, zaczyna być odbierany jako oryginalny autor, mistyk, święty Ojciec Kościoła, świadek tradycji chrześcijan syryjskich.

Nas interesuje w tym miejscu jego doktryna o Miłosierdziu Boga. Jest ona jednym z podstawowych jego tematów teologicznych, istotnym elementem jego nauczania, wręcz dla niektórych badaczy – jak na przykład tłumacza jego pism Sabino Chialà – fundamentalnym zagadnieniem, wokół którego wznosi się cała konstrukcja jego systemu teologicznego. Ten wniosek płynie także z miejsca, jakie w jego pismach – *Mowach*, *Rozmowach*, *Kwestiach* – bo tak zostały nam przekazane, odgrywały teksty dotyczące Miłosierdzia Boga. Jak notuje jeden z pierwszych tłumaczy dzieł Izaaka i jednocześnie ludzi, którzy zafascynowali się jego spuścizną, żyjący w IX wieku Ibn al-Salt, pisma dotyczące tego zagadnienia nie były udostępniane wszystkim, ale stanowiły skarb wspólnoty monas-

¹ Choć, jak się okazało w korekcie, poprzedni tom Księgi Jubileuszowej zawiera pierwszą w języku polskim biografię Izaaka z Niniwy, autorstwa ks. Henryka Dybskiego, *Najstarsze źródła o życiu Izaaka Syrjczyka, biskupa Niniwy*, VoxP 28 (2008) t. 52/1, 157-169; zob. M. Starowieyski, SWPW 100-102.

tycznej, w której dokonał on swego życia. Nie dawano ich do rąk postronnych, co więcej, nie wszyscy mnisi mogli je czytywać. Zakaz ten, zdaniem starszych wspólnoty, pochodził od samego Izaaka². Taka właśnie postawa m.in. powodowała, że jego dzieła nie były znane szerszemu gronu. Nieco inaczej wyglądała jego recepcja w rosyjskim Kościele Prawosławnym (za sprawą XIX wiecznych tłumaczeń na ten język), gdzie zdobył on sobie miano jednego z najważniejszych mistrzów życia duchowego. I choć czczony był przez wszystkich chrześcijan Wschodu jako święty, niezależnie od przynależności konfesyjnej, to tak naprawdę dopiero ostatnie lata końca XX i początku XXI wieku stały się czasem odkrywania myśli biskupa Niniwy z VII wieku. Swój artykuł oparłem na trzeciej z *Mów*, z wydanej niedawno kolekcji. Ich edycja została przygotowana na podstawie odkrytych manuskryptów, których rozpoznanie i atrybucja miały miejsce w latach 90 zeszłego wieku! Jak na dzieła Ojców, jest to zaiste coś zupełnie nowego³.

Zanim przejdę do obrazu Boga i Jego miłosierdzia w modlitwie Izaaka, chcę trochę przybliżyć postać Biskupa Niniwy w aspekcie poruszanego zagadnienia. Nie jest łatwo powiedzieć na ten temat cokolwiek pewnego, gdyż skąpe informacje, które posiadamy, pochodzą z dwóch źródeł dość odległych w czasie od samego Izaaka i tylko kilka z jego pism. Podstawowym źródłem biograficznym jest jego biografia zawarta w *Liber castitatis*, pochodzącym z lat 860-870, dziele przypisywanym Isho'denah z Basry⁴. Są to więc informacje zapisane ponad dwieście lat po śmierci Izaaka. Samo dzieło jest pomyślane jako historia monastycyzmu na terenie Mezopotamii i zawiera krótkie biografie najbardziej znanych mnichów. Drugim źródłem jest tekst opublikowany w zeszłym wieku przez J.E. Rahmaniego, co do którego nie wiemy nic – nie znamy ani miejsca pochodzenia, ani daty powstania, ani autora⁵. Inny autor, Abdisho' Bar Bericha († 1318) z Nisibis, w swoim wierszowanym *Katalogu pisarzy kościelnych*⁶, podaje tylko, że Izaak zostawił po sobie siedem tomów dotyczących rozwoju duchowego, tajemnic Bożych, sądu i opatrności Bożej.

Izaak urodził się prawdopodobnie w rejonie Bet Qatraye, na wybrzeżu Zatoki Perskiej. Tu podjął życie monastyczne jako mnich (*darâyâ*), a później nauczyciel, mistrz życia duchowego (*malfânâ*). Być może, obok doświadczenia

² Motywy tego postępowania wyjaśnimy w dalszej części artykułu.

³ Zdaniem wydawcy włoskiego tłumaczenia, podstawowym tekstem dla tej kolekcji *Mów* jest manuskrypt zakupiony przez arcybiskupa obrządku chaldejskiego Teheranu, mar Yuhannan Saamaan Issayi (zmarłego 7 lutego 1999 r.) w jednym z antykwaratów żydowskich w Teheranie.

⁴ Por. *Liber castitatis*, ed. J.B. Chabot, „Mélanges d'Archéologie et d'Histoire” 16 (1896) 225-291; zob. I. Ortiz de Urbina, *Patrologia Syriaca*, ed. II, Romae 1965, 217.

⁵ Manuskrypt, z którego pochodzi, jest datowany na XV wiek, por. J.E. II Rahmani, *Acta Sanctorum Confessorum*, Roma 1899, *Prolegomena* V.

⁶ Por. *Catalogus scriptorum nestorianorum*, ed. J.A.S. Assemani, Bibliotheca Orientalis III/1, 3-362, tłum. G.P. Bedger: *The Nestorian and they Rituals*, II, London 1852, 361-379; Ortiz de Urbina, *Patrologia Syriaca*, s. 219; Starowieyski, SWPW 2-3.

wspólnoty, podjął także życie samotne jako anachoreta, gdyż niektóre teksty odnoszące się do jego rezygnacji z episkopatu wspominają o *powrocie* do życia samotnego.

Jednym pewnym historycznie jest kontakt pomiędzy Izaakiem a mar Jerzym, katolikosem Seleucji Ktezyfontu w latach 660-680, który podczas jednej ze swoich podróży wyświęca go w klasztorze Bet'Abę na biskupa Niniwy (lata pomiędzy synodem w r. 676, po którym katolikos wyrusza w podróż, a rokiem 680, czyli datą jego śmierci, są okresem, w którym Izaak miał być wyświęcony na biskupa. Po rezygnacji z biskupstwa⁷ przenosi się do klasztoru Bet Huzaye, a po kilku latach spędzonych w samotności, udaje się znów do klasztoru Rabban Shabur. Jednym z motywów mogła być ślepotą (uporczywe studium Pisma Świętego doprowadziła go do utraty wzroku), co spowodowało konieczność zamieszkania we wspólnocie. I to właśnie mnisi ze wspólnoty spisali przeprowadzone z nim rozmowy, jak i modlitwy przez niego ułożone.

I tu dotykamy zasygnalizowanego wcześniej, ciekawego aspektu historii przekazania tekstów Izaaka, związanego z interesującym nas tematem o Miłosierdziu Boga. Wspomniany wcześniej jeden z mnichów syro-orientalnych z IX wieku, Ibn as-Salt, tłumacz na język arabski wielu pism naszego Ojca, od młodości stawiał pytania swoim przełożonym, dotyczące miejsca Bożego Miłosierdzia w zbawczej ekonomii Boga. Jeden z ojców odpowiedział mu, że jego myśli są zbieżne z nauczaniem Izaaka z Niniwy. Ale, zgodnie z wolą tego ostatniego, istnieje zakaz dla ludzi młodych czytania jego ksiąg, gdyż uznal ich za niezdolnych do zgłębienia tych sekretów, które są dostępne dla doświadczonych mnichów⁸. Sam Ibn as-Salt dopiero po wielu trudnościach i latach poszukiwań w klasztorze Anbar, w Bet-Aramaye, usłyszał „nie możemy, dziecko nasze, dalej ukrywać prawdy przed tym, który dzięki łasce Boga spełnia warunki, by ją poznać” i został dopuszczony do ich lektury. Poszukując wyjaśnienia tej sytuacji usłyszał:

„Már Izaak zabronił nam mówić o miłosierdziu przed młodymi, aby nie wyrównać im drogi do grzechu i powiedział «nie dyskutuj z tym, który neguje prawdę, i nie ukrywaj jej przed tym, który o nią prosi, przekazuj z delikatnością prawdę

⁷ Nie znamy przyczyn jego rezygnacji z biskupstwa Niniwy. *Liber castitatis* ujmuje motywy w sposób zgodny z ówczesnym topos – wyższość życia samotnego, pragnienie poświęcenia się Bogu, trudności w sprawowaniu funkcji, która z uwagi na nieustanny pobyt z ludźmi nie pozwalała mu na kontynuację wcześniejszej praktyki życia kontemplacyjnego. Ciekawe jednak, że *Liber castitatis* podaje, że jego następca też zrezygnował po kilkumiesięcznym episkopacie. Być może przyczyny tego były bardziej obiektywne i związane z koniecznością sprostania trudnościami w zarządzaniu wspólnotą na terenie odległym od miejsca urodzenia, a więc na terytorium obcym (Niniwa to północ Mezopotamii, region odległy geograficznie, klimatycznie i kulturowo od wybrzeża Zatoki Perskiej).

⁸ Por. Ibn as-Salt, *Epistolae tres de asceti et cenobitismo* 6, w: *Traitées religieux philosophiques et moraux, extraits des oeuvres d'Isaac de Niniwe (VIIe siècle) par Ibn as Salt (IXe siècle)*, ed. M. Sbath, Le Caire, 1934, 285.

temu, który ma trudności z jej przyjęciem, a mimo to jest dysponowany do jej przyjęcia»⁹.

W podobnym tonie jest zamieszczona przez niego informacja, że jeden z przywódców Kościoła syro-orientalnego, katolikos Jan Ibn Narsa, rozmawiając z nim miał powiedzieć, że nauczanie Izaaka jest dobre wyłącznie dla najlepszych mnichów i ludzi żyjących samotnie w celi oraz dla tych, którzy poświęcają się modlitwie¹⁰. Można więc uznać, że brak szerszej znajomości pism Izaaka miał podłoże nie tylko w utrudnieniach technicznych, związanych z ich przekazem (tworzył na terenach pod dominacją arabską, gdzie wkrótce językiem używanym przez wiernych przestał być syryjski, a stał się arabski, zaś wspólnoty, w których żył i działał święty Izaak, po okresie rozkwitu przeżywały czas upadku), ale także w ostrożnym podchodzeniu do spuścizny biskupa Niniwy jego współbraci, dla których nauka o nieskończonym miłosierdziu Boga do grzeszników, o miłości wszechogarniającej i niosącej przebaczenie każdemu, wydawała się być tak śmiała i tak odważna, że nie chcieli jej udostępnić innym. Za świętym Izaakiem uważali, że nauka o Miłosierdziu Boga, wyrwana z kontekstu, szczególnie dla ludzi młodych może być groźna, bo jest ona dla człowieka nieprzygotowanego zachętą do grzechu. Wpływ na to mogły też wyrzucić spory dotyczące Ewagriusza z Pontu i jego nauki, w której on akcentując Miłosierdzie Boga przypominał naukę Orygenesusa o *apokatastazie*, czyli zbawieniu wszystkich i powrocie każdego stworzenia do Stwórcy. Rzeczywiście, poglądy Izaaka nie lokują się daleko od takich stwierdzeń Pontyjczyka, są tylko w o wiele mniej kontrowersyjny sposób podane. Istotą jest jednak przekonanie, że Bóg stwarza poprzez miłosierdzie człowieka (dar istnienia jest darem miłosiernej miłości Boga), a co za tym idzie, miłosierdzie musi towarzyszyć człowiekowi w całym jego życiu. Stąd też podkreślanie, że dar ten, dar miłości samego Boga, jest bezinteresownym gestem Stwórcy, darem łaski, darmowym i niezasłużonym, i że to ten dar czyni nas uczestnikami życia Bożego. To właśnie ten element nauki Biskupa Niniwy został przypomniany na Zachodzie w XVII wieku podczas sporów pomiędzy katolikami i protestantami dotyczącymi łaski, jej darmowości i uprzedniości w dziele odkupienia. Izaak ze swoją nauką o nieskończonym Miłosierdziu Boga był przywoływany przez protestantów, jego zaś nauczanie o konieczności ascezy, o sensie bycia *synem obietnicy* i roli monastycyzmu było podnoszone przez katolików.

Wydaje się zatem, że nauka o Bożym Miłosierdziu stanowi specyficzny, że tak powiem, autorski element doktryny Izaaka z Niniwy: chodzi o miejsce, jakie ona zajmuje w myśli analizowanego autora. Szczególnym jej przejawem są

⁹ Tamże 7, ed. Sbath, s. 288.

¹⁰ Por. S. Chialà, *Dall'asceti eremitica alla misericordia infinita. Ricerche sul Isaaca di Ninive e la sua fortuna*, Firenze 2002, 61-63.

zachowane modlitwy, które weszły w życie liturgiczne nie tylko Kościoła syro-orientalnego¹¹, ale są również używane i przywoływane przez wszystkie wspólnoty chrześcijańskie żyjące na tym terenie. Z uwagi na charakter tego artykułu, nie mogę odwołać się ani przywołać treści całej spuścizny Izaaka, dotyczącej Miłosierdzia Bożego. Zgodnie z zapowiedzią, odwołuję się tylko do jednej z modlitw, zawartych w trzeciej kolekcji jego *Mów ascetycznych*¹², a w szczególności do *Mowy VII*¹³. Należy tu najpierw wyjaśnić, że w *Mowach* Izaaka, co druga jest zapisem jego modlitwy, a cały traktat ma formę nie tyle systematycznego wykładu, co religijno-mistycznej refleksji. To powoduje, że nie jest to jedyny tekst możliwy do przywołania – wszystkie modlitwy zawarte w tej kolekcji są często w jednej ze swoich części dziękczynieniem Bogu za dar Jego Miłosierdzia. Nie jest to także tekst jedyny, charakterystyczny w tym względzie dla twórczości naszego Mnicha, gdyż podobne fragmenty można spotkać także w innych zbiorach. Wydaje się jednak na tyle reprezentatywny, że pozwala w ograniczeniu szczupłości miejsca, jakim dysponuję w tym artykule, zaprezentować główne rysy jego nauczania o Bożym Miłosierdziu. Chciałbym dodać, że istnieje na ten temat praca w języku włoskim, do której zresztą często się odwołuję, która próbuje ukazać sygnalizowany specyficzny rys nauczania Izaaka Syryjczyka, a mianowicie monografia Sabino Chialà, *Dall'asceti eremitica alla misericordia infinita. Ricerche sul Isaaco di Ninive e la sua fortuna*¹⁴.

Dla Izaaka Miłosierdzie Boga objawia się w sposób szczególny w dwóch aktach Jego Opatrzności: pierwszym jest stworzenie, a drugim przebaczenie grzechów. Jest to związane z jego koncepcją dziejów (*mdabranutà*). W swoim

¹¹ Chodzi o Chaldejski, asyryjski Kościół Wschodni. W literaturze, szczególnie tej starszej, spotyka się określenie *nestoriani*. Sami chrześcijanie obrządku syro-orientalnego głośno protestują przeciw takiemu określeniu. W skrócie, ich argumenty są następujące: nie ma obiektywnego powodu, dla którego Kościół w Cesarstwie Rzymskim miałby prawo pretendować do narzucania wyznania wiary innym wspólnotom, w owym czasie również licznym i również prężnym, jak on. Nauka chrystologiczna, głoszona przez chrześcijan chaldejskich, nie różni się od ortodoksji, jeśli chodzi o treść, różni się, jeśli chodzi o terminy. Aprobata dana Teodorowi z Mopsuestii czy Diodorowi z Tarsu dotyczy ich rangi jako egzegetów, a zarzuty stawiane ich ortodoksji pojawiły się po pierwsze po ich śmierci (nie wolno więc traktować ich jako heretyków), a po drugie są ułożone na podstawie zdań wyrwanych z kontekstu. Należy dodać, że w toku spotkań ekumenicznych w 1984 r. taką argumentację uznał także Jan Paweł II (por. *The Common Declaration of Pope John Paul II and the Syrian Orthodox Patriarch Zakka I Iwas of Antioch* [Rome, 23 June 1984], http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1984/june/documents/hf_jp-ii_spe_19840623_jp-ii-zakka-i_en.html).

¹² Ich tekst znamy na podstawie manuskryptu z Teheranu, ich zaś fragmenty są sygnalizowane również w innych dokumentach, np. S. Brock, *Lost and found: Part II of the works of St Isaac of Nineveh*, *StPatr* 18/4 (1990) 230-233. Nie ma edycji krytycznej ich tekstu, stąd posługujemy się tłumaczeniem włoskim: Isaaco di Ninive, *Discorsi ascetici. Terza collezione*, trad. e note S. Chialà, Firenze 2004.

¹³ Por. Isaaco di Ninive, *Discorsi ascetici. Terza collezione* VII, s. 105-119.

¹⁴ Por. S. Chialà, *Dall'asceti eremitica alla misericordia infinita. Ricerche sul Isaaco di Ninive e la sua fortuna*, Biblioteca della Rivista di Storia e Letteratura Religiosa XIV, Firenze 2002.

modlitewnym uwielbieniu Boga podkreśla na przemian zarówno miłość towarzyszącą stworzeniu – „uwielbiam twoją wielkość, o Boże, któryś stworzył mnie w swojej miłości” – jak i – „[dziękuję Ci] żeś mnie w Chrystusie wybawił od ciemności”¹⁵. Ten motyw – miłość dająca życie jako podstawowy punkt wyjścia w rozważaniach Izaaka, pojawia się nie tylko w aspekcie stworzenia świata. Mistyk widzi nieustanne stwarzanie, i choć nie jest to filozoficzna *creatio continua*, tym niemniej obejmuje sobą zarówno zaistnienie człowieka, jak i przyszłe jego odkupienie. Bóg w miłości powołuje nas dla siebie, i można powiedzieć – jest konsekwentny w swoim zamiarze:

„chwała Tobie, który w swoim miłosierdziu wytrzymałeś nasze niegodziwości i nieprawości, który w swoim współczuciu wobec nas usprawiedliwiłeś nasze bycie grzesznikiem, w swojej łaskawości zakryłeś nasze grzechy”¹⁶.

Tym tłumaczy się, zdaniem Izaaka, zarówno stworzenie, jak i dalszy ciąg historii zbawienia: „nie patrzyłeś na naszą niegodziwość, która jest zawsze przed Tobą, bo ty jesteś Bogiem miłosierdzia”¹⁷. Użyta forma jest stosowana w tak zwanym określaniu gatunkowym, czyli wyraża cechę Boga, zawierającą się w Jego istocie. Nic więc dziwnego, że „rosą swej łaski zwyciężasz zawsze ogień naszych grzechów, nie chcesz wchodzić z nami w spór, bo jesteśmy Twoim stworzeniem”. Zwracam uwagę – w stworzeniu, w fakcie bycia dziełem Boga, już jest uwzględniona i zawarta idea Miłosierdzia! W naszym wybraniu mają udział także inne stworzenia, ale to człowiek jest podmiotem szczególnej miłości Stwórcy. I to nie z uwagi na swoje szczególne zdolności: „jestem pewien, że Ty, o Boże wieczny”, nie możesz być odnaleziony w żadnym miejscu, nie w stworzeniach duchowych, ani nawet w ludziach, jeśli nie byłoby źródła twojej miłości i objawienia. Otwiera się ono, jego zdaniem, dzięki „otwarciu skarbów Twego miłosierdzia!”¹⁸. A dotyczy nas już od stworzenia, gdyż pewne „podstawowe poznanie Boga, które jest zawarte w jego planie pełnym dobroci wobec wszelkiego stworzenia”, prowadząc do „odpuszczenia grzechów Jego ludu” ma swój wymiar kosmiczny, tzn. dotyczący wszystkich stworzeń.

Objawienie Bożego Miłosierdzia ma swój szczególny wymiar w przebaczeniu grzechów. Izaak opisuje w poetyckich zwrotach, jak wielka jest miłość Boga do grzeszników. Zwraca uwagę na starotestamentalne figury tego przebaczenia, ale cały czas nawiązuje do dzieła Jezusa. To on jest i Kapłanem i Ofiarą, jedyną Ofiarą „wylaną na nas w Twoim [Chryste] miłosierdziu!”¹⁹. W tym kontekście zwraca się on do Jezusa:

¹⁵ *Terza collezione. Discorso VII 1*, s. 105.

¹⁶ Tamże 2, s. 105.

¹⁷ Tamże. Termin *rahmā* (pl. *rahmē*) oddają za S. Chialà (Isaaco di Ninive, *Discorsi ascetici. Terza collezione VII*, s. 38) jako „miłosierdzie”.

¹⁸ *Discorso VII 6*, s. 107.

¹⁹ Tamże 12, s. 109

„Ty jesteś pewnością mojej nadziei, rozkoszą mojej duszy, prawdziwym obrońcą w słabości. Ty, odpuszczasz nam grzechy w każdym czasie! Twoja prośba do Ojca: wybac im ich winy, jest potężniejsza niż wszelkie czyny i ofiary ludzi! Ty jesteś tym, który ofiaruje się i oczyszcza nas, Ty jesteś Kapłanem i Ofiarą! Będę Cię wielbił, Boże mój i Panie, bo moje oczy w tej Hostii mogą poprzez wiarę dostrzec Tego, który był oczekiwaniem narodów. [...] Błogosław duszo moja Pana, i wszystko, co jest we mnie Jego święte imię, będę cię wielbił, Panie mego życia, i śpiewał Tobie, jak długo istnieję, bo serce moje i ciało wielbią Boga żywego!”²⁰.

Bóg odpuszcza grzechy i tak naprawdę, zdaniem biskupa Niniwy, jest On jedynym i pierwszorzędnym zwycięzcą grzechu. Święty to „zwycięzca przez łaskę Boga”, a dzieło człowieka, to nie przeszkadzanie temu wspaniałemu aktowi miłości, która wyraża się w naszym oczyszczeniu²¹. Innymi słowy: „słabość ludzkiej natury staje się manifestacją dobroci Boga i świadectwem Jego miłosierdzia”²². W modlitewnej wdzięczności mówi Izaak:

„Moje grzechy, Panie, są wielkie i liczne, ale twoja łaskawość (*Hnânâ*) jest zawsze większa od moich grzechów! Moje nieprawości rosną, ale nigdy nie są porównywalne z Twoim Miłosierdziem!”²³

I tu dotykamy kolejnego elementu nauczania Izaaka: Bóg objawił swoje miłosierdzie poprzez stworzenie i odkupienie człowieka, ale nieustannym objawianiem się Jego miłosierdzia, jest dar kontemplacji. To, że Bóg daje się nam dotknąć, że mogę o Nim mówić, że poznaję Jego misteria, jest darem:

„Ty nas wezwałeś do tajemnic swojej chwały poprzez twego Ukochanego”²⁴;

„W Chrystusie dałeś nam poznać prawdę Twojej Mądrości i poprowadziłeś nas w poznanie wiary”²⁵.

Jednym z wymiarów Bożego Miłosierdzia jest więc poznanie Go, i wydaje się, że jest to dar przewyższający inne. Poznanie Boga, zjednoczenie się z Nim (*Hdayutâ*) jest najwyższym aktem Bożego Miłosierdzia. Bóg jest wezwany w modlitwie:

„Stwórz we mnie, w moim wnętrzu, mój Panie, światło duchowe, którym jest poznanie Chrystusa”²⁶.

Pragnienie poznania jest silniejsze niż grzech, i samo w sobie jest już łaską:

²⁰ Tamże 14, s. 109.

²¹ Por. tamże 25, s. 113.

²² Tamże 26-27, s. 114 oraz 43, s. 118: „Ty, z powodu Twojego dobra i miłosierdzia, nie dającego się zmierzyć, znosisz grzesznika, także tego, o którym wiesz, że się nie nawróci, nie dlatego, że ignorujesz realizm faktów, ale dlatego go znosisz, bo jesteś łaskawy”.

²³ Tamże 37, s. 116.

²⁴ Tamże 17, s. 110.

²⁵ Tamże 18, s. 111.

²⁶ Tamże 46, s. 119.

„To Twój dar zbliża mnie do poznania Ciebie, a nie Twoje upomnienie”²⁷.

Dopiero wtedy, gdy ją otrzymam „mogę odnaleźć Prawdę i pojąć słusznie to, co odnosi się do Twego bóstwa”²⁸. Ma w sobie ten akt coś z nowego stworzenia:

„Ty, który czynisz nowymi wszystkie rzeczy, odnów i mnie, dając mi poznać Twoją nadzieję”²⁹.

Ale jednocześnie jest zbawieniem i dlatego prosząc o światło poznania Chrystusa, proszę jednocześnie, abym mógł poznać „to, co dotyczy mej duszy”³⁰. Nasze odkupienie jest zorientowane na przemieniające poznanie³¹, którego ostatecznym kresem jest Chrystus, bo On jest kresem prawdy³²:

„Chryste, bramo misteriów, uczyni mnie zdolnym, by zrozumieć Twoje tajemnice. Poprzez Ciebie, mój Panie, mogę podejść do Ojca i otrzymać niezliczone dary Twego Ducha Świętego. O Chryste, kluczu do tajemnic i ich końcu, przez Ciebie, mój Panie, jest nam otwarta droga do tajemnic, które od wieków były ukryte w Twoim Ojcu. W Twojej ekonomii jest ukryty ocean twoich tajemnic”³³.

To tłumaczy, że w sumie jednym z największych grzechów, jest, według Izaaka, głupota. Jak pycha zamyka na łaskę, tak głupota zamyka na poznanie: włącza się też w to działanie szatana. Dlatego Biskup Niniwy prosi:

„Uchroń mnie, Panie, od głupoty intelektu, który myśli w sposób zły [...], który przed Twoją wielkością tworzy opinie dwuznaczne o Twojej egzystencji”³⁴.

Oczywiście, język modlitwy rządzi się swoimi prawami. Ale powyższy fragment ukazuje nam także rozumienie tajemnicy wiary u św. Izaaka: poprzez Chrystusa człowiek może „wykorzystać otrzymane dary”, doświadczyć nowego stworzenia, które jest dziełem Bożego Miłosierdzia. Prosi nasz Święty:

„Stwórz we mnie oczy nowe tak, jak stworzyłeś dla ślepego oczy nowe! [...]. Zamknij moje uszy zewnętrzne i otwórz uszy wewnętrzne, te, które nienawidząc ciszy są posłuszne Duchowi aż do chwili, w której mogę poprzez Twego Ducha usłyszeć słowo milczenia, słowo, które podnosi się w sercu, [słowo, które] nie jest zapisane”³⁵.

Dalsza część modlitwy, to nawiązanie do kolejnych władz w człowieku, które muszą zostać przemienione, na nowo stworzone, aby pomimo grzechu człowieka

²⁷ Tamże 40, s. 117.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże 33, s. 115.

³⁰ Tamże 46, s. 119.

³¹ Por. tamże 20, s. 112: „Ty, który czynisz nowymi wszystkie rzeczy, odnów mnie poznaniem Ciebie i włóż mi w serce autentyczną nadzieję. Oceanie miłosierdzia [...] wznieć we mnie, w moim wnętrzu płomień ognia wiary w Ciebie.

³² Por. tamże 21, s. 112.

³³ Tamże 31, s. 114.

³⁴ Tamże 45, s. 118-119.

³⁵ Tamże 34, s. 115.

mogły otworzyć się na poznanie Bożych tajemnic. Biskup zwraca też uwagę na połączenie uzdolnień człowieka do poznania Boga z oczyszczeniem jego zmysłów: wszystko to dokonuje się „poprzez Twoje Miłosierdzie”³⁶. Innymi słowy, to Bóg czyni człowieka zdolnym do poznania Jego tajemnic, udzielając mu zmysłów, które potrafią wejść w Jego tajemnicę. Nic dziwnego, że Izaak prosi:

„Daj mi, mój Panie, to poznanie (*hawnā*)³⁷, abym patrzył na Ciebie Twymi oczyma, a nie naszymi, abym myślał o Tobie to, co jest Ciebie godne, Ciebie, który powiększasz każdy nasz dar [każdą naszą władzę]”³⁸.

Stwórca powołuje do istnienia, a w odkupieniu przywraca człowiekowi utraconą godność. Miłosierdzie wobec grzeszników, czyli względem każdego z nas, czyni stworzenie zdolnym do poznania Boga. Jednocześnie w samym poznaniu dokonuje się oczyszczenie:

„Oceanie miłosierdzia, zacznij we mnie oczyszczenie z nieczystości w naturze i uczyni mnie zgodnym z Twoją świętością”³⁹.

Poznanie Boga jest najwyższym darem Jego miłosierdzia, w nim zawierają się inne i do niego paradoksalnie zbiegają.

W powyższych uwagach wyraża się kolejny element nauki Izaaka – Miłosierdzie Boże. To nie tylko stworzenie i odkupienie, jego sensem jest poznanie Boga: ono zakłada oczyszczenie z każdego grzechu i jako takie przyzywa Miłosierdzia dla grzeszników. Samoobjawienie się Boga człowiekowi jest jedynym darem wypełniającym nas i będącym nieustannym motywem dziękczynienia. Jest ono zaporą dla grzechów: „słodkość poznania Ciebie oddziela mnie od dróg natury”⁴⁰. W tym fragmencie natura to symbol twardości serca i oporu człowieka, który nie chce przyjąć daru Bożej miłości.

Czy myśl Izaaka prowadzi do subiektywizmu, do autowystarczalności, w której człowiek sam w swoim wnętrzu dotykając Boga zaczyna wznosić się ponad innych i przestaje potrzebować wskazówek? Nie, w tej samej modlitwie Biskup Niniwy wyraźnie mówi:

„Spraw, mój Panie, abyśmy nie skierowali się na drogi dalekie od Pisma Świętego, które potępia grzech. Uczyni nas godnymi Twojej Prawdy, która w Nim [Piśmie Świętym] jest”⁴¹.

³⁶ Tamże 36, s. 116.

³⁷ *Hawnā* – poznanie, oznacza miejsce wyższe w człowieku, miejsce zamieszkania w nim Ducha Świętego, w którym komunikuje się On ze stworzeniem, por. *Patrimoine Syriaque. Actes du Colloque VII: Le Visage de Dieu dans le Patrimoine Oriental*, t. 1, Antélias (Liban) 2001, Editions du CERO.

³⁸ *Discorso* VII 41, s. 117.

³⁹ Tamże 35, s. 115.

⁴⁰ Tamże 27, s. 113.

⁴¹ Tamże 42, s. 118.

Tekst ten jest wyznaniem wiary, że nawet w kontemplacji, w miłosnym spotkaniu Stwórcy i stworzenia, słowo wypowiedziane, Pismo Święte, staje się sprawdzianem tego, czy człowiek idzie po dobrej drodze i nie traci nic na swej wartości. Łącząc te słowa z innymi, które mówią o radości spoglądania na Pana jako na Hostię⁴², można postawić tezę, że wspólnota wiary dalej pozostaje dla człowieka punktem odniesienia i formą obiektywizacji, która chroni przed pójściem za ułudą odległą od Boga. Jedynym oparciem jest jednak świadomość miłosierdzia i zaufanie Bogu, że nawet okrucy Jego łaskawości są dla nas więcej warte, niż wszystkie skarby świata, i uzdalniają nas do wytrwania:

„Trzymaj mnie okruciami swego miłosierdzia, abym stał się zdolny do oporu wobec przeszkód, które mnie otaczają i wobec okazji do złego, które przede mną stają”⁴³.

Innymi słowy, w każdej sytuacji:

„Jezu, ufam Twemu miłosierdziu! [...]. Doprowadziłeś mnie z powrotem do domu Ojca mego i ukazałeś mi, że jest dla mnie przygotowane dziedzictwo chwały, poza granicami tego świata. Dlatego mnie stworzyłeś, i dlatego jasnym się wyda zasada Dobra, która jest w Tobie, i jej stwórcza moc, która wszystko prowadzi do istnienia. I niech będzie błogosławiona Twoja łaskawość na wieki wieków. Amen”⁴⁴.

LA CREAZIONE – FONDAMENTO E PRIMO ATTO DELLA MISERICORDIA DIVINA NEL PENSIERO DI SANTO ISAACO DI NINIVE

Alcune osservazioni sul suo VII *Discorso* della III collezione

(Sommario)

Isacco di Ninive è uno degli autori meno conosciuti in Occidente. Ma il suo insegnamento è molto importante per la Chiesa d'Oriente. Dopo le traduzioni in lingua russa dei suoi scritti, è stato riconosciuto dagli ortodossi come uno degli autori principali della vita monastica. La sua dottrina spirituale è fondata sul concetto della Misericordia Divina. L'articolo descrive punti principali del concetto della Misericordia Divina sul esempio di uno dei discorsi di Isacco. Non è soltanto una delle dimensioni dell'amore divino, ma motore di tutta la *oikonomia* (sir:) cioè attraverso la Misericordia si può capire la storia ed entrare in comunione con Dio. Ma la Misericordia così accentuata faceva e fa paura, perché può provocare difficoltà, anzitutto nell'attività pastorale. Per questo gli scritti di Isacco sono – secondo i monaci – non per i giovani, ma soltanto per i coloro che hanno un certo livello nella vita monastica.

⁴² Por. tamże 14, s. 109.

⁴³ Tamże 44, s. 118.

⁴⁴ Tamże 48, s. 119.